

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ: ΜΙΑ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ¹

Κωνσταντίνα Σκλάβου²

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει την ποιοτική διερεύνηση της διαπολιτισμικής προσέγγισης της ενδοοικογενειακής βίας σε σχέση με τις επιπτώσεις στην κοινωνική ένταξη των γυναικών θυμάτων. Στη βάση αυτή εξετάστηκαν οι επιπτώσεις της βίας σε δείγμα 23 γυναικών προσφύγων και μεταναστριών, με τη μεθοδολογία του ποιοτικού προτύπου έρευνας. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με το εργαλείο της συνέντευξης.

Τα ερευνητικά πορίσματα αναδεικνύουν τις διαστάσεις του προβλήματος και τις συνέπειες στην υγεία, σωματική και ψυχική, καθώς και σε βασικούς τομείς της ενσωμάτωσης των γυναικών, όπως η απασχόληση, η εκπαίδευση και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Επίσης αποτυπώνουν το ρόλο του πολιτισμικού παράγοντα και της διαδικασίας της μετανάστευσης στη διαμόρφωση της δυναμικής ή στην αναπαραγωγή της ενδοοικογενειακής βίας.

Εισαγωγή

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί ένα σύνθετο ψυχοκοινωνικό φαινόμενο που συγκεντρώνει τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας, καθώς διατρέχει τις ανθρώπινες κοινωνίες και πλήττει κατά κύριο λόγο τις γυναίκες και τα παιδιά (Chatzifotiou, Dobash, 2001. Levinson, 1989). Παρά την εκτεταμένη καταγραφή και την ανάληψη πρωτοβουλιών από την παγκόσμια κοινότητα τα ποσοστά ενδοοικογενειακής βίας ανά τον κόσμο παραμένουν υψηλά. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (World Health Organization, 2006), κατά τα έτη 1982 – 1999, το ποσοστό των γυναικών που έπεσαν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης κυμαινόταν από 10 – 69% σε γενικό πληθυσμό χωρών, ενώ οι θάνατοι γυναικών 45 – 65 ετών από συζυγική βία ξεπέρασαν τους θανάτους από καρκίνο. Σε πρόσφατη έρευνα (World Health Organization, 2005), που διενεργήθηκε σε 10 χώρες με δείγμα 24.000 γυναίκες, αναδεικνύεται η εκτεταμένη

---

1. Το παρόν άρθρο αποτελεί τμήμα της διδακτορικής διατριβής της συγγραφέως.

2. Κοινωνική λειτουργός, Παιδαγωγός, (Ph.D), Εργαστηριακή συνεργάτης του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ Αθήνας, Επιστ. υπεύθυνη των προγραμμάτων ΣΥΥ του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, <http://www.socialwork.gr>

βία κατά των γυναικών, η οποία παρά τις διαφοροποιήσεις στα χαρακτηριστικά, αποτελεί εν τέλει αποδεκτή κοινωνική συμπεριφορά. Στη χώρα μας η έκταση του προβλήματος αποτυπώνεται στα στατιστικά στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (2004) και σε πρόσφατες μελέτες που επιβεβαιώνουν τη βία και το μεγάλο «σκοτεινό αριθμό», δηλαδή τα μη καταγεγραμμένα περιστατικά (Αρτινοπούλου, 2006. Παπαμιχαήλ, 2005).

Όσον αφορά τη διαπολιτισμική προσέγγιση της ενδοοικογενειακής βίας, οι Ellseberg et al. (1999) υποστηρίζουν ότι οι εθνοπολιτικές συγκρούσεις και οι εμφύλιες διαμάχες επιφέρουν πράξεις σωματικής βίας κατά των γυναικών, οι οποίες αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες για τη μετέπειτα συναισθηματική δυστυχία και τα ψυχολογικά προβλήματα των θυμάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του Αφγανιστάν. Τα αποτελέσματα της έκθεσης της AIHRC (Afghanistan Independent Human Rights Commission, 2006) σχετικά με το επίπεδο ζωής των γυναικών σήμερα κατέδειξαν την αδυναμία πρόσβασής τους στην εκπαίδευση και στις υπηρεσίες υγείας και τα υψηλά ποσοστά ενδοοικογενειακής βίας, ακούσιων γάμων και βιασμών.

Οι Foster, Micklin, Newell, Kemp (2002) χαρακτηρίζουν τις γυναίκες πρόσφυγες ως ομάδα υψηλού κινδύνου για την άσκηση βίας, τη σεξουαλική κακοποίηση και το βιασμό. Η West (1997) υποστηρίζει ότι οι παράγοντες που συμβάλλουν στην άσκηση βίας στις γυναίκες εθνοτικών ομάδων είναι δημογραφικοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί και σχετίζονται με τις συνθήκες διαβίωσης στη χώρα υποδοχής και την αποδοχή της βίας στη χώρα καταγωγής της γυναίκας.

Μετανάστευση και διαδικασία υποδοχής αλλοδαπών

Η διαδικασία της μετανάστευσης και οι συνθήκες διαβίωσης στη χώρα υποδοχής αποτελούν παράγοντες πρόκλησης της βίας, καθώς επιφέρουν σοβαρά κοινωνικο – οικονομικά προβλήματα. Ενδεικτικά αναφέρονται η ανάγκη εξασφάλισης ειδών πρώτης ανάγκης, η εύρεση στέγης και εργασίας, οι νομιμοποιητικές διαδικασίες παραμονής, το άγχος της μετεγκατάστασης, το πολιτισμικό σοκ, η αλλαγή των ρόλων μέσα στην οικογένεια ή στην κοινωνία γενικότερα, ο χωρισμός από συγγενείς ή οικεία πρόσωπα (Σκλάβου, 2001). Η Green (2004) περιγράφει την παραπάνω διαδικασία προσαρμογής κάνοντας λόγο για δυο αντίθετες δυνάμεις, το «push and pull», που στην ουσία «απωθούν και έλκουν» τους μετανάστες ανάμεσα σε δυο κόσμους.

Οι γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες θύματα ενδοοικογενειακής βίας αντιμετωπίζουν επιπλέον εμπόδια στην κοινωνική τους ένταξη που προκαλούνται από τους βίαιους συζύγους ή συντρόφους (Sklavou, 2006). Εκτός της σωματικής βίας και των επιπτώσεών της στην υγεία, αντιμετωπίζουν προβλήματα όπως η παρακράτηση ή η καταστροφή της άδειας παραμονής ή άλλων εγγράφων, η οικονομική αποστέρηση, οι απειλές για τη ζωή του θύματος, των παιδιών ή άλλων οικείων προσώπων, η κοινωνική απομόνωση και ο περιορισμός στο σπίτι κ.α.

Επιπρόσθετα υφίστανται θυματοποίηση από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (Young, 1994). Η αδυναμία επικοινωνίας στην ομιλούσα γλώσσα (ανύπαρκτο

κοινωνικό δίκτυο στήριξης, δυσκολία στην πρόσβαση και διαχείριση των πληροφοριών), η άγνοια γύρω από τα δικαιώματά τους και η έλλειψη πολιτισμικής ευαισθησίας στο προσωπικό των υπηρεσιών όπου απευθύνονται για βοήθεια μπορεί εύκολα να τις οδηγήσει στην κοινωνική απομόνωση (Fahlberg, 2003).

Πατριαρχική οικογένεια και θρησκεία

Μια ακόμη διάσταση της διαπολιτισμικότητας της ενδοοικογενειακής βίας εντοπίζεται στο θεσμό της πατριαρχικής οικογένειας. Σύμφωνα με το Manual Honour Related Violence (Kvinnoforum/Founder of Women's Forum, 2005), η πατριαρχία είναι ένα κοινωνικό και ιστορικό πρόβλημα που παράγεται και αναπαράγεται από γενιά σε γενιά, μέσω της γλώσσας, της νομοθεσίας, της θρησκείας, της εκπαίδευσης, της οικογένειας και της επικρατούσας κουλτούρας. Έτσι η αντιμετώπιση της γυναίκας ως κτήμα του άνδρα εμφανίζεται στις εκάστοτε χρονικές περιόδους με διαφορετικές μορφές, που προσδιορίζονται από τα ισχύοντα πολιτισμικά πρότυπα και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στα δύο φύλα.

Η φεμινιστική προσέγγιση εντοπίζει τις ρίζες του εν λόγω προβλήματος στην άνιση κατανομή των αγαθών και στη μη πρόσβαση των γυναικών στις πηγές εξουσίας. Συνδέει δε την πατριαρχία με την άσκηση βίας και τον έλεγχο της αναπαραγωγικής ικανότητας των γυναικών, μέσω του γάμου και της διασφάλισης της αγνότητας. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (Krug et al., 2002), ο έλεγχος των γυναικών και ειδικά των νέων κοριτσιών, η μη διαφύλαξη της αγνότητας και οι εξωσυζυγικές σχέσεις αποτελούν την αφορμή για την τιμωρία τους με αυστηρές ποινές σωματικής ή ψυχολογικής βίας από τα ισχυρότερα μέλη της οικογένειας.

Η μορφή αυτή ελέγχου γίνεται αποδεκτή και από τις ίδιες τις γυναίκες, καθώς η εξουσία και τα προνόμια επεκτείνονται και ανάμεσα στις γυναίκες μιας οικογένειας. Οι νεότερες υφίστανται βία από τις μεγαλύτερες, που τοποθετούνται στην ιεραρχία κάτω από τους άνδρες, αλλά υψηλότερα από όλες τις γυναίκες του σπιτιού (Pickup, Williams, Sweetman, 2001). Οι Dobash και Dobash (2000) υποστηρίζουν ότι η βία είναι το μέσο για την άσκηση ελέγχου στις γυναίκες και η διαιώνισή της στηρίχθηκε εν πολλοίς στις κοινωνικές νόρμες, στις νομικές διατάξεις και στις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Οι Bernard και Schaffer (x.x.) καταδεικνύουν τη θρησκεία ως έναν ακόμη παράγοντα πρόκλησης και διαιώνισης της βίας κατά των γυναικών, καθώς νομιμοποιεί την εξουσία του άντρα ως διαχειριστή του γυναικείου σώματος και της ψυχής.

Μεθοδολογία έρευνας

Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η ποιοτική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας σε πληθυσμό γυναικών προσφύγων και μεταναστριών. Συγκεκριμένα διερευνήθηκαν οι επιπτώσεις της βίας στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης των γυναικών, προκειμένου να διαπιστωθεί αν και σε πιο βαθμό την επηρεάζουν και την παρεμποδίζουν. Επίσης εξετάστηκε αν η χώρα προέλευσης και τα πολιτισμικά πρότυπα επιδρούν στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της βίαιης σχέσης και στους τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος και κατά πόσο η μεταναστευτική

διαδικασία και οι δυσχερείς κοινωνικο – οικονομικές συνθήκες στη χώρα υποδοχής επιδρούν αρνητικά, προκαλούν τη βίαιη συμπεριφορά ή/και την εντείνουν, ως προς τη συχνότητα και τη βαρύτητα.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 23 γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες, διαφόρων εθνοτήτων, που έκαναν χρήση των υπηρεσιών του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες από 1/10^{ου}/2006 έως 31/12^{ου}/2006. Οι γυναίκες επιλέχθηκαν με κριτήρια την ιδιότητα της πρόσφυγα ή της μετανάστριας, τη χρήση ελληνικών, γαλλικών ή αγγλικών, ώστε η επικοινωνία μαζί τους να είναι εφικτή χωρίς την παρουσία διερμηνέα και να έχουν υποστεί σωματική, σεξουαλική ή/και ψυχολογική βία από το σύζυγο ή/και τον ερωτικό σύντροφο. Ως προς το μέγεθος του δείγματος επιδιώχθηκε όχι η ποσοτική αύξηση του αριθμού, αλλά η ουσιαστική καταγραφή των χαρακτηριστικών του. Στόχος των ποιοτικών ερευνών άλλωστε δεν είναι η αριθμητική διεύρυνση, αλλά η εστίαση στις υπό μελέτη ιδιότητες του ερευνούμενου πληθυσμού και στην εις βάθος διερεύνηση του υπό μελέτη θέματος, ώστε να παρέχουν χρήσιμα και αξιόπιστα συμπεράσματα (Franklin, Jordan, 1997).

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ημιδομημένων ατομικών συνεντεύξεων, διάρκειας 1 ½ - 2 ωρών, οι οποίες αποτελούνταν από πέντε μέρη: Συλλογή στοιχείων σχετικά με: α) δημογραφικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, β) διαδικασία μετανάστευσης, γ) τομείς κοινωνικής ένταξης, δ) χαρακτηριστικά βίαιης σχέσης, ε) επιπτώσεις της βίας στη σωματική, ψυχική υγεία και κοινωνική ένταξη. Η ανάλυση των δεδομένων στηρίχθηκε στην ανάλυση περιεχομένου. Δεν κατασκευάστηκαν προκαθορισμένες κατηγορίες για την ομαδοποίηση των δεδομένων, αλλά δημιουργήθηκαν σύμφωνα με τους άξονες του ερευνητικού εργαλείου (Berkel, Furlong, Hickman, Blue, 2005). Συγκεκριμένα, αφού οι συνεντεύξεις αποδόθηκαν σε μορφή κειμένου, οι απαντήσεις κατατάχθηκαν στον αντίστοιχο άξονα και αναλύθηκαν. Βασικός στόχος ήταν να ανιχνευτούν μέσα από τις συνεντεύξεις συμπεριφορές, αξίες, πεποιθήσεις και γεγονότα, ώστε στη συνέχεια να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα, μέσω των σχέσεων που διέπουν τις κατηγορίες της έρευνας.

Ερευνητικά πορίσματα

Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά δείγματος

Η πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος προέρχεται από τις Αραβικές χώρες (Ιράκ, Σουδάν κ.α.), την Ασία (Αφγανιστάν, Ιράν κ.α.) και την Αφρική (συνολικά 18 γυναίκες). Οι λοιπές 5 γυναίκες προέρχονται από Ρωσία, Ουκρανία, Αλβανία, Ρουμανία και Βουλγαρία. Στο θρήσκευμα οι περισσότερες γυναίκες δήλωσαν χριστιανές ορθόδοξες και μουσουλμάνες (11 και 8 αντίστοιχα) και οι υπόλοιπες χριστιανές καθολικές και βουδίστριες.

Οι περισσότερες γυναίκες ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 20 – 40 ετών, είναι απόφοιτες δευτεροβάθμιας ή ανώτερης εκπαίδευσης, με μεγάλη διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα (άνω των 3 ετών), έγγαμες με παιδιά και διαθέτουν άδεια παραμονής. Αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους λόγω των πολιτικών και οικονομικών δυσκολιών, ενώ υπήρξαν θύματα ή μάρτυρες βίαιων επεισοδίων στην πατρική τους οικογένεια. Ως προς τα κοινωνικά χαρακτηριστικά οι γυναίκες

ανήκουν στα χαμηλά κοινωνικο - οικονομικά στρώματα και αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα επιβίωσης.

Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά θύτη

Ο θύτης είναι συνήθως ο σύζυγος, ηλικίας 30 – 50 ετών και ίδιας ως επί το πλείστον εθνότητας με το θύμα. (5 ανήκουν σε διαφορετική εθνότητα και 4 είναι Έλληνες). Διαθέτει νομιμοποιητικά έγγραφα, εργάζεται και αντιμετωπίζει προβλήματα σωματικής υγείας ή προβλήματα εθισμού. Επιπλέον έχει σοβαρές δυσκολίες στην κοινωνική ένταξη, καθώς δεν γνωρίζει καλά ελληνικά, είναι απομονωμένος από τον κοινωνικό ιστό και δυσκολεύεται να βρεί ή να διατηρήσει μια θέση εργασίας. Από τα θύματα χαρακτηρίζεται «καλός άνθρωπος» και τα αίτια της συμπεριφοράς του αποδίδονται στον πολιτισμικό παράγοντα, στη χρήση ουσιών και αλκοόλ και στην κακοποίηση που υπέστη στην παιδική ηλικία.

«ο άντρας μου έχει πολλά προβλήματα, πίνει πάρα πολύ, πίνει πολύ για ένα μήνα και μετά σταματάει, αλλά τότε είναι συνέχεια με ποτό από πρωί ως το βράδυ»

«έχει την κουλτούρα που έχουν οι άνδρες στο Αφγανιστάν, όταν μιλάμε το καταλαβαίνω αυτό, θέλει αυτός να κάνει κουμάντο και να είναι ανώτερος από εμένα, του λέω να ηρεμήσει γιατί είμαστε στην Ευρώπη και οι άνδρες είναι ίσοι με τις γυναίκες, αλλά αυτός φωνάζει και λέει ότι εγώ είμαι ο άντρας και θα κάνω ότι θέλω και μπορώ να δέρνω εσένα και τα παιδιά, το έκανε και ο πατέρας του στην οικογένειά του».

Μετανάστευση, διαδικασία υποδοχής και επεισόδια βίας

Η αρνητική, κατά κανόνα, εμπειρία της μετανάστευσης επηρεάζει τη διαδικασία ένταξης στη νέα χώρα και εντείνει τις συγκρούσεις ανάμεσα στο ζευγάρι. Συγκεκριμένα συμβάλλει στην αύξηση της συχνότητας και της έντασης των βίαιων επεισοδίων, καθώς αποτελεί ένα τραυματικό γεγονός που εντείνει το άγχος και την ανασφάλεια των ατόμων. Επιπροσθέτως τα σοβαρά κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες στην καθημερινότητά τους λειτουργούν επιβαρυντικά προς την υιοθέτηση της βίας, ως τρόπο επίλυσης προβλημάτων.

«ξεκίνησε όταν ήρθαμε στην Ελλάδα, όταν ήρθαμε εδώ έγινε ένας άλλος άνθρωπος, άρχισε να μου φωνάζει και να μου ζητάει χρήματα και σιγά – σιγά έγινε και πιο βίαιος και ξεκίνησε να με χτυπάει»

«στην Αφρική γίνεται πολύ συχνά αυτό, οι γυναίκες μένουν στο σπίτι με τα παιδιά, όλη η δύναμη είναι στους άντρες, είναι η κεφαλή του σπιτιού, όταν μιλάμε είναι πρόβλημα και μας βαράνε πολύ ... μετά που ήρθαμε εδώ έγινε χειρότερα γιατί είναι και όλα αυτά τα προβλήματα δεν έχουμε λεφτά ούτε να φάμε μερικές φορές».

Επιπτώσεις στην υγεία

Οι γυναίκες έχουν επιβαρυνμένη υγεία, αλλά εκφράζουν αρνητική στάση στο να λάβουν ιατρική βοήθεια. Το δεδομένο αυτό επηρεάζει άμεσα και έμμεσα την κοινωνική τους ένταξη, ειδικά όταν αφορά σοβαρά προβλήματα ή τραυματισμούς που αγνοούνται, παρότι επηρεάζουν την εκπλήρωση των καθημερινών υποχρεώσεων ή τη δυνατότητα για εργασία (ενδεικτικά αναφέρονται δυνατοί πονοκέφαλοι, αίσθημα κόπωσης, πόνοι σε όλο το σώμα, συνεχής κόπωση, χρόνια και γυναικολογικά νοσήματα). Στην κατανάλωση αλκοόλ και στη χρήση ουσιών δεν καταγράφονται υψηλά μεγέθη. Ο πολιτισμικός παράγοντας φαίνεται να δρα αποτρεπτικά, αν και κάποιες γυναίκες δηλώνουν ότι μετά τα επεισόδια βίας αυξάνουν την κατανάλωση αλκοόλ και το κάπνισμα.

«πονάω παντού στο κεφάλι μου, στη μέση μου, στην κοιλιά μου, στα χέρια και τα πόδια μου, αισθάνομαι συνέχεια κουρασμένη και αδύναμη»

«όταν με χτυπάει μελανιάζω για πολλές μέρες και φαίνεται στο σώμα και στο πρόσωπό μου χτυπήματα και πληγές ... με βιάζει και πολλές φορές μετά έχω αίμα και πονάω».

Η ψυχολογική κακοποίηση είναι η συχνότερη μορφή βίας, καθώς ασκείται ευκολότερα και αφορά εκτός των απειλών για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα, την απομόνωση από τον κοινωνικό περίγυρο, το φόβο της κατάδοσης στις Αρχές, την οικονομική αποστέρηση, τις απαγορεύσεις, τις ύβρεις, τα υποτιμητικά σχόλια κ.α. Οι επιπτώσεις στην ψυχική υγεία είναι έμμεσες και πλήττουν τα θύματα σε βάθος χρόνου και για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμα και μετά την απομάκρυνσή τους από το δράστη. Επηρεάζουν δε την κοινωνική ένταξη, καθώς προκαλούν μεταξύ άλλων προβλήματα στη διάθεση, στον ύπνο, στη διατροφή, άγχος, απόσυρση, αίσθημα σύγχυσης και αβοηθησίας, μειωμένη αυτοπεποίθηση και ντροπή, φόβο, ανασφάλεια, απόπειρες ή σκέψεις αυτοκτονίας.

«ναι, αισθάνομαι πολύ στεναχωρημένη, κλαίω πολύ, σκέφτομαι όλα αυτά που έζησα και πόσο δύσκολη είναι τώρα η ζωή μου, θέλω να φέρω και τα παιδιά μου εδώ και δεν μπορώ, δεν θέλω να τρώω, δεν θέλω να κοιμάμαι, δεν με ενδιαφέρει καθόλου για εμένα»

«είμαι μπερδεμένη και με αυτά που συμβαίνουν σε εμένα και στον άντρα μου, στην αρχή ήμουν λίγο άσχημα αλλά όσο περνάει ο καιρός σιγά – σιγά είμαι χειρότερα και δεν ξέρω τι να κάνω με τη ζωή μου»

Κοινωνική ένταξη

- *Εκπαίδευση, εκμάθηση γλώσσας*

Η εκπαίδευση (για το συγκεκριμένο πληθυσμό περιλαμβάνει κυρίως την εκμάθηση των Ελληνικών και την κατάρτιση) είναι ένας τομέας της κοινωνικής ένταξης που επηρεάζεται άμεσα από τις επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας. Οι

βίαιοι σύντροφοι απαγορεύουν τη συμμετοχή των γυναικών σε εκπαιδευτικά προγράμματα σε μια προσπάθεια ελέγχου και απομόνωσης, αλλά και λόγω του πολιτισμικού παράγοντα που επιβάλλει τον περιορισμό τους στο σπίτι. Έτσι παρόλο που η αναγκαιότητα εκμάθησης της γλώσσας αναγνωρίζεται από τις γυναίκες, η συμμετοχή τους στα αντίστοιχα προγράμματα είναι μικρή ή τα εγκαταλείπουν πριν την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Το αποτέλεσμα είναι να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην προφορική επικοινωνία, ενώ ο γραπτός λόγος από ελάχιστες έχει κατακτηθεί.

«δεν θέλει να πηγαίνω σε σχολείο, όταν πέρσι του είπα ότι ψάχνω για να πάω σε σεμινάριο επιδοτούμενο άρχισε να φωνάζει και είπε όχι, ζηλεύει πολύ, μου είπε ότι δεν θα μου έδινε ούτε λεφτά για τα εισιτήρια, δεν θέλει να πάω να μάθω γιατί αυτός αισθάνεται μειονεκτικά και δεν ξέρει καλά ελληνικά, ενώ εγώ μιλώ πολύ καλά»

«δεν με άφηνε να πηγαίνω σε σχολείο για ελληνικά, δεν ήθελε να κάνω τίποτα, έλεγε ότι δεν χρειάζεται να μάθω ελληνικά, οι γυναίκες δεν χρειάζεται να ξέρουν τέτοια ... εγώ έκανα τα πάντα με τα παιδιά και δεν προλάβαινα».

Επομένως η συμμετοχή των γυναικών στην εκπαίδευση φαίνεται ότι συχνά παρεμποδίζεται λόγω της βίας, της φροντίδας των παιδιών και γενικά των αυξημένων υποχρεώσεων, παρά το μορφωτικό τους επίπεδο που σε πολλές περιπτώσεις είναι υψηλό. Οι δράστες γενικά επιδιώκουν τον έλεγχο των θυμάτων και τον περιορισμό τους στο σπίτι (Mama, 2000). Υπάρχουν όμως και αντικειμενικοί λόγοι που αποτρέπουν τις γυναίκες από την εκπαίδευση, όπως η αδυναμία επικοινωνίας στα ελληνικά, η επιτακτική ανάγκη εύρεσης εργασίας και γενικά η έλλειψη υποστηρικτικών μέτρων (π.χ. φύλαξη παιδιών) που θα τις ενθαρρύνει προς αυτή την κατεύθυνση.

• Απασχόληση

Η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση αφορά την ανασφάλιστη και προσωρινού χαρακτήρα εργασία. Βασικά εμπόδια για τη διεκδίκηση μιας καλύτερης ή μόνιμης εργασίας είναι η έλλειψη προσόντων και η άγνοια της γλώσσας, αλλά κυρίως η συμπεριφορά του βίαιου συντρόφου. Οι δράστες εμποδίζουν τις γυναίκες να βρουν δουλειά ή τις αναγκάζουν να εργάζονται πολλές ώρες, παρακρατώντας οι ίδιοι τα χρήματα. Συχνά δε προκαλούν προβλήματα στο χώρο εργασίας που οδηγούν ακόμα και σε απόλυση των γυναικών.

«δεν μου έδινε καθόλου λεφτά, δεν δούλευε παρόλο που ήξερε καλά ελληνικά και είχε κάρτα, δεν βοηθούσε στο μαγαζί, μόνο ερχόταν και μου έπαιρνε τα λεφτά, τα έπαιρνε όλα και δεν είχα να πάρω φαγητό να φάμε, ήθελε να δουλεύω, αλλά δεν με βοηθούσε και δημιουργούσε προβλήματα»

«μου είχε κάνει πρόβλημα στη δουλειά γιατί βρήκε πού δουλεύω και πήγε και χτύπαγε την πόρτα και το αφεντικό μου σκέφτηκε δεν είναι καλή γυναίκα και μου είπε ότι αν έρθει πάλι θα με διώξει».

Η εργασία λοιπόν φαίνεται να είναι ένας ακόμη τομέας που οι αλλοδαπές γυναίκες υφίστανται διπλό αποκλεισμό. Παρατηρείται δυσκολία πρόσβασης στην εξασφάλιση απασχόλησης, έστω και προσωρινής, γεγονός που εντείνει τα ήδη υπάρχοντα κοινωνικο – οικονομικά προβλήματα και οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο βίας και προβλημάτων. Άλλωστε τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, η ανασφάλιστη εργασία, η ζήτηση αυξημένων προσόντων, ο περιορισμός της γυναίκας στο σπίτι και η έλλειψη υποστηρικτικών μέτρων για τις εργαζόμενες είναι θέματα που πλήττουν και τις αλλοδαπές (INE ΓΣΕΕ, 2004).

- *Πρόσβαση σε υπηρεσίες*

Οι γυναίκες επισκέπτονται κυρίως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και έτσι καθοδηγούνται περαιτέρω σε άλλους φορείς. Γενικά διστάζουν να απευθυνθούν σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας, να εκτεθούν με εμφανή τα σημάδια της κακοποίησης και να δηλώσουν το πρόβλημά τους ή διστάζουν να αφήσουν τα παιδιά μόνα τους στο σπίτι με το δράστη.

«κάποιες φορές που με είχε χτυπήσει πολύ, θυμάμαι μια φορά με χτύπησε πολύ στη μύτη και έτρεχε πολύ αίμα, είπα δεν θέλω να πάω γιατί αυτά είναι ρεζιλίκια να πάω στο νοσοκομείο να πω ότι με χτύπησε και να μείνω και μακριά από τα παιδιά»

«δεν πήγα ποτέ σε νοσοκομείο, δεν ήξερα πού να πάω και να μιλήσω, δενμίλαγα καθόλου ελληνικά τότε».

Δεν επισκέπτονται υπηρεσίες για κακοποιημένες γυναίκες, καθώς αγνοούν την ύπαρξή τους ή δυσκολεύονται στην επικοινωνία με τους επαγγελματίες. Επιπρόσθετα ο φόβος για την αστυνομία, ειδικά όταν υπάρχουν προβλήματα με το καθεστώς παραμονής τους στη χώρα, τις αποτρέπει από το να καταγγείλουν τη βία. Υποστηρίζουν δε ότι όταν το κάνουν, η πράξη τους δεν λειτουργεί αποτρεπτικά για το δράστη. Αντίθετα, η αστυνομία δηλώνει αδυναμία να παρέχει βοήθεια και η παρουσία αστυνομικών στο σπίτι εντείνει το μένος των δραστών.

«έχω πάρει πολλές φορές τηλέφωνο που με έχει χτυπήσει και είπαν ότι είστε παντρεμένοι δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα, άμα πάρετε διαζύγιο μπορούμε να τον συλλάβουμε τώρα όχι, έχετε και τα παιδιά, άλλες φορές τους είχα φωνάξει να έρθουν σπίτι δυο φορές και είπαν αυτός είναι άρρωστος τι να κάνουμε δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι»

Οι γυναίκες του δείγματος επιβεβαιώνουν τη δυσκολία στην πρόσβαση σε υπηρεσίες αναζήτησης βοήθειας όπως η Αστυνομία, τα νοσοκομεία ή και εξειδικευμένους φορείς (π.χ. ΚΕΘΙ). Καταρχήν δηλώνουν άρνηση στο να δημοσιοποιήσουν το πρόβλημα και να εκτεθούν με τα σημάδια της βίας. Επίσης δυσκολεύονται στην επικοινωνία στα ελληνικά, ενώ πιστεύουν ότι δεν θα λάβουν

επαρκή βοήθεια λόγω προηγούμενων εμπειριών τους, όταν δηλαδή στο παρελθόν απευθύνθηκαν σε Αστυνομικά τμήματα για βοήθεια. Αντίθετα σκέφτονται ότι στη συνέχεια θα πρέπει να αντιμετωπίσουν ένα νέο ξέσπασμα των δραστών. Τέλος η προσπάθεια αναζήτησης βοήθειας συχνά διακόπτεται λόγω της άγνοιας των δικαιωμάτων που απορρέουν από το καθεστώς παραμονής στη χώρα (π.χ. τα δικαιώματα που συνεπάγεται το καθεστώς της προσφυγικής ιδιότητας).

Έμμεση γνώση για τη βία

Η έμμεση γνώση για τη βία καταδεικνύει το μέγεθος του προβλήματος στο συγκεκριμένο πληθυσμό. Όλες σχεδόν οι γυναίκες δήλωσαν ότι γνωρίζουν άλλα περιστατικά κακοποίησης στο οικείο ή το συγγενικό τους περιβάλλον. Επίσης επιβεβαιώνουν γενικότερα την άσκηση βίας, λόγω των εμπειριών τους και της θέσης της γυναίκας στις χώρες καταγωγής τους. Οι αντιλήψεις αυτές τις κάνουν να αποδέχονται ευκολότερα τη βία, να τη θεωρούν κοινό πρόβλημα και να δικαιολογούν τη συμπεριφορά των δραστών.

«ειδικά ξέρω μια που τρώει πολύ ξύλο, ο άντρας της την παρακολουθεί και δεν μπορεί να πάει πουθενά, δεν μπορεί να έρθει ούτε εδώ, ούτε να πάει κάπου, είναι πολύ φοβισμένη και νομίζει ότι συνέχεια την παρακολουθεί, τρώει πολύ ξύλο »

«ναι γνωρίζω μια κοπέλα από το Ιράκ, δουλεύαμε μαζί παλιά και είχε τέτοιο πρόβλημα με τον άντρα της, πολλοί Ιρακινοί το κάνουν αυτό να χτυπάνε τις γυναίκες τους ... είναι καλός άνθρωπος όμως, έχει καλή ψυχή και άμα βλέπει ανθρώπους στην τηλεόραση κλαίει και τους λυπάται».

Στα παραπάνω συμβάλλουν επίσης προηγούμενες εμπειρίες κακοποίησης στην πατρική τους οικογένεια ή η δυσκολία νοσηματοδότησης της βίαιης συμπεριφοράς, ως τέτοια. Τα εκάστοτε πολιτισμικά πρότυπα και η διαδικασία της μάθησης φαίνεται να καθορίζουν περισσότερο από το μορφωτικό επίπεδο ή την εργασία το αν η γυναίκες θα αποδεχθούν τη βία (Natarajan, 2002). Πολλές κοινωνίες έχουν θεμελιώσει στις δομές τους μηχανισμούς εξουσίας με αποτέλεσμα η βία κατά των γυναικών να έχει φυσική και δομική μορφή (Bernard, Schaffer, x.x.). Η δεύτερη έχει αφομοιωθεί σε τέτοιο βαθμό που ο εντοπισμός της είναι δύσκολος. Γι' αυτό συχνά οι γυναίκες αποδίδουν τον εγκλωβισμό τους στη βίαιη σχέση στις ίδιες ή σε άλλους παράγοντες όπως η καθημερινότητα ή τα συναισθήματά τους για το βίαιο σύντροφο. Τέλος πρέπει να συνυπολογιστεί η αρνητική, κατά κανόνα, εμπειρία της μετανάστευσης, η οποία φαίνεται να προκαλεί ή να εντείνει τη βία λόγω του στρες και της ανασφάλειας που επιφέρει.

Συμπεράσματα

Τα κρούσματα ενδοοικογενειακής βίας στις γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη έρευνα εντοπίζονται κυρίως σε γυναίκες νεαρής ηλικίας, έγγαμες, οι οποίες ζουν νόμιμα στην Ελλάδα για μεγάλο

χρονικό διάστημα. Όσον αφορά τους δράστες πρόκειται για άτομα ίδιας ως επί το πλείστον εθνότητας με τα θύματα με μέσο όρο ηλικίας τα 31 – 40 έτη και χαρακτηριστικά όπως η χαμηλή αυτοεκτίμηση, το υψηλό επίπεδο απομόνωσης, η υπερβολική συναισθηματική εξάρτηση από τις συντρόφους, η ζηλοτυπία και καχυποψία που φτάνει ακόμα και στην παράνοια (Παπαμιχαήλ, 2005). Επίσης επιβεβαιώνεται η χρήση ουσιών και η κατανάλωση αλκοόλ από τους δράστες (World Health Organization, 2006, 2005).

Όσον αφορά τις μορφές άσκησης βίας αποτελούν συχνά προσδιοριστικούς παράγοντες των συνεπειών που επιφέρει, δηλαδή των άμεσων (ανθρωποκτονίες, σωματικές βλάβες κ.α.) και των έμμεσων ή μακροχρόνιων επιπτώσεων (υιοθέτηση αυτοκαταστροφικής, βίαιης ή αντικοινωνικής συμπεριφοράς, αυτοκτονίες ή απόπειρες αυτοκτονιών, χρήση ουσιών κ.α.). Λανθασμένα ή λόγω ευκολίας η ενδοοικογενειακή βία επιβεβαιώνεται από τα ορατά επακόλουθά, δηλαδή από το αν εντοπίζονται τραύματα ή κακώσεις κ.α. (Martin, 1981). Έτσι παραβλέπονται τα ψυχολογικά προβλήματα που προκαλεί η έμμεση, η ψυχολογική βία (καταστροφή περιουσιακών στοιχείων, προσβολές, έκφραση θυμού, βρισιές, καυγάδες κ.α.) και η εκδήλωσή της σε καθημερινή βάση με φαινομενικά μη βίαιες μορφές (σιωπή, αποφυγή, παραμέληση, κλοπές, αντιδικίες, συνεχείς διαφωνίες κ.α.).

Οι επιπτώσεις δε της σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας, είτε συνυπάρχουν είτε όχι, φαίνεται να επηρεάζουν άμεσα και σημαντικά την κοινωνική ένταξη των γυναικών προσφύγων και μεταναστριών. Συγκεκριμένα επιδρούν αρνητικά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την επίλυση προβλημάτων σε θέματα όπως η εξασφάλιση στέγασης, η εύρεση εργασίας, η διαχείριση των χρημάτων, η συμμετοχή στην εκπαίδευση, η νομιμοποίηση της παραμονής, οι καθημερινές εργασίες και η φροντίδα των παιδιών, η συμμετοχή στην κοινότητα, αλλά και ειδικότερα θέματα που αφορούν την προσωπική τους ζωή και τη σχέση τους με το δράστη.

Συμπερασματικά, η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και τα ερευνητικά πορίσματα αυτής της μελέτης αναδεικνύουν τη σημαντικότητα των κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων στη γένεση και τη συντήρηση της βίαιης συμπεριφοράς και ιδιαίτερα στον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν και διαπλέκονται. Γι' αυτό μια ολοκληρωμένη διαπολιτισμική ανάλυση της ενδοοικογενειακής βίας πρέπει να περιλαμβάνει στοιχεία όπως η φυλή/ εθνότητα, το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, η δομή της πατρικής ή συζυγικής οικογένειας, ο βαθμός ένταξης στη χώρα υποδοχής, τυχόν προηγούμενη εμπειρία βίας, οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στην αντιμετώπιση παρόμοιων θεμάτων και τέλος η δυνατότητα πρόσβασης σε αρμόδιες υπηρεσίες και φορείς.

Βιβλιογραφική Αναφορά

- Afghanistan Independent Human Rights Commission (2006). *Evaluation Report on General Situation of Women in Afghanistan*. Διαθέσιμο στο http://www.aihrc.org/af.rep_eng_wom_situation_8_march.htm
- Αρτινοπούλου, Β. (2006). *Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση Γυναικών*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Berkel, V., Furlong, A., Hickman, A., Blue, E. (2005). A Qualitative Examination of Black College Women's Beliefs about Abuse in Relationship. *Professional Psychology: Research and Practice*, vol. 36, no 3, 283 – 290.
- Bernard, C., Schaffer, E. (x.x.). *Η Καθημερινή Βία στο Γάμο. Κείμενα για μια κοινωνιολογία της εξουσίας και του έρωτα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Chatzifotiou, S., Dobash, R. (2001). Seeking Informal Support. Marital Violence Against Women in Greece. *Violence Against Women: An International and Interdisciplinary Journal*, vol. 7, 1024 – 1050.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας (2004). *Δειγματοληπτική και Στατιστική Αξιοποίηση Στοιχείων που αφορούν στην κακοποίηση γυναικών που απευθύνθηκαν στα Συμβουλευτικά Κέντρα Αθήνας – Πειραιά*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Ισότητας.
- Dobash, E., Dobash, R. (2000). The Politics and Policies of Responding to Violence against Women. In: Hanmen J., Itzin C. (Eds.), *Home Truths about Domestic Violence. Feminist Influences on Policy and Practice* (pp. 187 – 204). New York: Routledge.
- Ellseberg, M., Caldera, T., Herrera, A., Winkvist, A., Kullgren, G. (1999). Domestic Violence and Emotional Distress Among Nicaraguan Women: Results From a Population-Based Study. *American Psychologist*, vol. 54, no. 1, 30-36.
- Fahlberg, V. (2003). *Domestic Violence in Immigrant Communities: Barriers to Service Utilization*. USA.
- Foster, J., Micklin, D., Newell, B., Kemp, C. (2002). *Refugee Women*. Διαθέσιμο στο http://www.baylor.edu/Charles_Kemp/refugee_women.htm.
- Franklin, C., Jordan, C. (1997). Qualitative Approaches to the Generation of Knowledge. In: Grinnell R. (Eds.), *Social Work Research and Evaluation. Quantitative and Qualitative Approaches*. USA: F.E. Peacock Publishers Inc.
- Green, N. (2004). *Οι Δρόμοι της Μετανάστευσης. Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Hobart, M. (2002). *Washington State Domestic Violence Fatality Review*. Διαθέσιμο στο <http://www.wscadv.org>
- Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ. (2004). *Έρευνα για τις Μορφές Κοινωνικής Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής. 2003-2004*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.
- Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A., Lozano, R. (2002) (Eds.). *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.

- Kvinnoforum/ Founder of Women's Forum (2005). *Manual Honour Related Violence. Prevention of Violence against Women and Girls in Patriarchal Families*. Διαθέσιμο στο <http://www.qweb.kvinnoforum.se.projects/heder/manualHRV2005.pdf>.
- Levinson, D. (1989). *Family Violence in Cross Cultural Perspective*. USA: Sage.
- Martin, D. (1981). *Battered Wives*. USA: Volcano Press.
- Mama, A. (2000). Violence against Black Women in the Home. In: Hanmen J., Itzin C. (Eds.), *Home Truths about Domestic Violence. Feminist Influences on Policy and Practice* (pp. 44 – 56). New York: Routledge,.
- Natarajan, M. (2002). *Domestic Violence Among Immigrants from India: What We Need to Know – And What We Should Do*. Διαθέσιμο στο www.victimology.nl.onlpub/national/in-domviolence.gr.
- Nations Unis. (1989). *La Violence contre les Femmes dans la Famille*. New York: Nations Unis.
- Παπαμιχαήλ, Σ. (2005). *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Κακοποίησης των Γυναικών από τους Συζύγους/ συντρόφους τους*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Pickup, F., Williams, S., Sweetman, C. (2001). *Ending Violence against Women. A Challenge for Development and Humanitarian Work*. USA: Oxfam.
- Sklavou, K. (2006). *Domestic Violence in Immigrants and Refugees Populations*. Διαθέσιμο στο <http://www.wave-network.org/cmsimages/doku/domestic-violence-sklavou-konstantina-2002.pdf>
- Σκλάβου, Κ. (2001). Πρόσφυγες και Μετανάστες στην Ελλάδα. Η εμπειρία της Κοινωνικής Υπηρεσίας των Γιατρών του Κόσμου. *Κοινωνική Εργασία*, τευχ. 62, 117 – 122.
- Young, J. (1994). Incessant Chatter: Recent Paradigms in Criminology. In: Maguire M., Morgan R., Reiner R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology* (pp. 69 – 120). USA: Oxford University Press,.
- West, C. (1997). *Partner Violence in Ethnic Minority Families*. Family Research Laboratory of University of New Hampshire. Διαθέσιμο στο <http://www.nnfr.org>.
- World Health Organization (2006). *Gender, Women and Health*. Διαθέσιμο στο <http://www.who.int/gender/en/>
- World Health Organization (2005). *Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women*. Διαθέσιμο στο http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/summary_report/summary_report_English2.pdf.